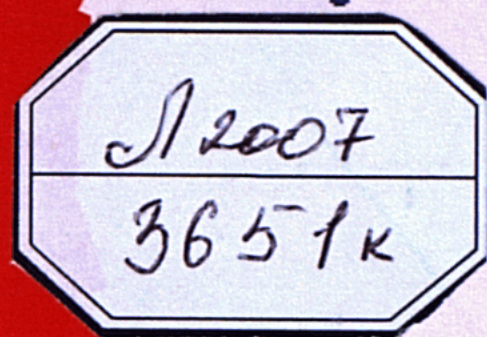

Сұлтанмахмұт ТОРАҰҒЫРОВ

АСЫЛ СӨЗ

Мектеп
кітапханасы

Сұлтанмахмұт ТОРАЙҒЫРОВ

АСЫЛ СӨЗ

Өлеңдер мен дастандар

Алматы
2005

ББК84Қаз7-5

Т60

Қазақстан Республикасы Мәдениет, ақпарат және спорт
министрлігінің бағдарламасы бойынша шығарылып отыр

Т60 Сұлтанмахмұт ТОРАЙҒЫРОВ.

АСЫЛ СӨЗ. Өлеңдер мен дастандар.

Алматы, ҚАЗАқпарат., 2005.- 117-бет

ISBN 9965-643-97-0

Бұл жинаққа қазақтың көрнекті ақыны С.Торайғыровтың бүгінгі жас ұрпақ та үлгі-өнеге тұтып, болашақта ел-жұртының есті азаматы болып калыптасуына әсер-ықпалы мол өлең-жырлары мен танымдық-тағылымдық қырларымен елең еткізетін толғау-дастандары енді.

ББК84 Қаз7-5

4803250202

452 (05)-05

ISBN 9965-643-97-0

© ТОРАЙҒЫРОВ С., қайта басылуы, 2005

© “ҚАЗАқпарат”, 2005

ӨЛЕҢДЕР

АЛҒЫС

Жанымды жарқыратқан, ағаларым!
Көп тиді біз - ініңе паналарың.
Талпынып, таянды ғой төбем көкке,
Жоқ еді қозғаларлық шамаларым.
Бақ пен тақ, жақсылықтан нұр күйылып,
Өмірлі болсын бала-шағаларың!

Жаным, тәнім, тілегім — бәрі сізде,
Онан басқа еш нәрсе жоқ қой бізде.
Бір құдай тілегімді қабыл етіп,
Жақсылық нұр жауғызсын, жұртым, сізге.

1912

ШЫҒАМЫН ТІРІ БОЛСАМ АДАМ БОЛЫП

Шығамын тірі болсам адам болып,
Жүрмеймін бұл жиһанда жаман болып.
Жатқаным көрде тыныш жақсы емес пе,
Жүргенше өмір сүріп, надан болып.

Мен балаң жарық күнде сәуле құған,
Алуға күнді барып белді буған.
Жұлдыз болып көрмеймін елдің бетін,
Болмасам толған айдай балқып туған.

Бұл сөзім асып айтқан асылық емес,
Ойында оты барлар асылық демес.
Тебем деп тірі болсам надандықты,
Серт етіп, өз-өзіме еткем егес.

1913.

ҚЫМЫЗ

Алдияр, аруағына, ет пен қымыз,
Сені ішкен мұратына жеткен, қымыз.
Мейілі доңыз болсын, қоңыз болсын,
Иеннің түкірігін ем еткен қымыз.

Бас иіп айдынына ауыл-аймақ,
Қоясың қоғамыңды жіпсіз байлап.
Құдай иіп құлқынға түсе қалсаң,
Есілдей есіп шалқып ақақайлап.

Тізеден сегіз қарыс кара саба,
Жыбырлап айналанда бала-шаға.
Дүниеде неше түрлі нығмет бар ғой
Сонда да сенің жөнің жеке-дара.

Көпірсең, ұжымақ иісі анадайдан
Кеуденді жарып кетер әлдеқайдан.
Екпінің еш нәрсеге жол бере ме,
Өзендей гүр-гүр етіп аққан сайдан?

Адамның дүниедегі бәрі досың,
Сиқыр ма бұ не ғажап сенің осың?
Ерінге бір-екі күн тимей жүрсең,
Келтірмей құрыстатып көңіл хошын.

Шалдардың піскен даусың есін алып,
Отыртпай үйлеріне түрткі салып.
Мейілің теп, мейілің ақыр, мейілің жекір,
Кек қылмас саған ешкім көңілі қалып.

Магнитің түстік жерден қонақ бұрып,
Әдейі сәлем үшін бұрыс жүріп,

Нығмет (арабша) - байлық, ризық мағынасында

Бай, кедей, жақсы, жаман, төре, қара
Жапырылып ыңғайыңа бәйік тұрып.

Әсіресе кажы, сопы, қожа, молда
Сарт та сұрт тасбыктарын алыш қолға.
Жаудыртып келгеннен-ақ баталарын,
А, құдай, онда да онда, аруақ қолда.

Осылай зиярат қып жұрттың бәрі,
Аузыңнан шыққан сөзің болып дәрі,
"Мырзеке, ие солай!" деп бас изесе,
Тәштитіп танауынды онан әрі.

Сапырсаң сары шараға құлаш керіп,
Жиылған мейманыңа құйып беріп.
Ата ұлын, ене қызын безіп тастап,
Кетпей ме екі ұдайда саған еріп.

Кәсіпсіз көзін сатқан сорлы кедей,
Қоя ма піспек андып тентіремей?
Атағыңды көтерер алғыс айтып,
Байғұсқа бір жұтқызсаң, "кет, шық" демей.

Шатып-бүт не қылсаң да сөзің дәмді,
Кісі жоқ бү жиһанда сенен сәнді.
Қымызсыз маған салса, Аплатон бол,
Көрмессің сөзің тындар ешбір жанды.

Басыңнан қымыз кетсе, қызық кетер,
Сыш-сиық, сәулетінді бұзып кетер.
Кешегі бөйік болып отырған жұрт
Күдерін бүгін сенен үзіп кетер.

Ей, қымыз, ыза қылдың қолға түспей,
Онда мен жүремін ғой күйіп-піспей,
Жүректегі қапамды атқызар ем,
Өлсем де жұртқа беріп, өзім ішпей.

1913

БІР БАЛУАНҒА ҚАРАП

Жықсаң бәйге аласың алысқанда,
Кару қып, кайратың сап қарысқанда.
Жындылық - шаппай бәйге бер деп сұрау,
Озсаң, бәйге кім бермес жарысқанда.

Тұрмысы бұл дүниенің күреспен тең,
Тәуекел, күреске түс, бар-дағы жең.
Дүниеде барлығынды кім біледі,
Үйінде ынжыктанып отырсаң сен!

Кім сені бұл дүниеде бар деп айтар,
Кім саған жықпай бәйге ал деп айтар?
Жықпасаң да күресіп талаптансаң,
"Еті тірі, жаужүрек жан" деп айтар.

Жүрген көп; "жығылам" деп үйде бұғып,
Жел бол май, боран болмай бет алды ығып;
Қысқасы, ондырмаған жасқаншақтық, —
Жасқанба, қылыш шапса, найза сұғып!

1913

ШӘКІРТ ОЙЫ

Қараңғы қазақ көгіне,
Өрмелеп шығып, күн болам!
Қараңғылықтың кегіне
Күн болмағанда кім болам?

Мүздаған елдің жүрегін
Жылытуға мен кірермін.

Еңбек, бейнет тарауы
Рахатқа сарқылар.
Қыздырып күннің карауы
Надандық теңізі тартылар.

Орны отайып, көгерер,
Қызығын жайлап ел көрер
Тұрмыс, тағдыр бірі де
Бұл мақсұттан бұра алмас.
Қаһарман Рүстем, Әли де
Бұрам деп жолда тұра алмас.
Сыланған жардың күлісі,
Алдандырмас бірісі.

1913

ЖАҚСЫЛЫҚ **КӨРСЕМ** ӨЗІМНЕН

Жақсылық көрсем өзімнен,
Жамандық көрсем өзімнен.
Тағдыр қылды деулерді
Шығарамын сөзімнен.
Өзім қылдым деулерді
Таса қылман көзімнен.

Жазалы емес құдай да,
Күн мен жұлдыз һәм ай да.
Жұмақ күткіш наданның,
Орны дозақ әр қайда.
"Теңгерер соңыра" — деген сөз -
Тек жұбатқан бір айла.

1914

АЙТ

Жер жүзін көк шөп басып түрленгендей,
Қызарып бәйшешектер гүдденгендей.
Киініп қыз, келіншек жарқылдайды
Бір түрлі жаңа тұрмыс түрге енгендей.

Шаттықта өңі ашыңқы бала-шаға
Оларды есіркейді камқор ана.
Жастар да өз бетімен қырындап жүр,
Бұраң бел жас сәулемді есіне ала.

Әр үйдің тілегенге есігі ашық
Шаттық бар, жамандық ой кеткен қашып.
Сойған қой, берген қымыз құрметіне
Байлар да кердендейді алшаң басып.

Аттанған қожа-молда тиын куып,
Сөлдемен он бес құлаш белді буып.
Мүрт басқан, сүрме тартқан, тырнақ кескен,
Дәретпен жып-жылтыр қып бетті жуып.

Жалғыз-ақ дорба асынған кедей көріп,
Аштықтан өңі кеткен беті де арып.
Әркімдер тиын-тебен беріп жатыр,
Дегенге: “Құтты болсын, айт шәріп!”

1914

БІР АДАМҒА

Бір үйде жиюлы екен казына мал,
Көрсетті бәрін бізге ақсақал шал:
“Бұрынғы атамызға сыйға берген,
Біздерде мынадай бар, мынадай бар?..”

Ол рас, аталарың шенге алыпты,
Арзан қып, қымбат емес, кемге алыпты.
Апыр-ай, калай бұлдаған саткандарын,
Оқа, түйме, сылдырлақ теңге алыпты!

Шәріп (арабша) — қадірлі, қымбат деген мағынада.

Суреттер және көрдім жүзі жарқын,
Ойладым: "Ондырған-ау, баққан халқын".
Соншама күны толық бұлды түйме,
Артында қалдырмас па жақсы даңқын?

Дедім мен: "Құтты болсын шекпеніңіз,
Артқыға қандай егін еккеніңіз?
Жусақ та денемізден кетер емес,
Сондағы тұқым шашып сепкеніңіз".

Көргенде күміс кесе, алтын аяқ,
Бір сөзді тамағыма қойдым таяп:
"Кай момынның малы бар бұл аяқта?"
Демейінше болмады, қарап жай-ақ!

Отырдым, көрсем жекіп тастар ма деп,
Шал айтты: "Көріңіздер, жасқанба" деп,
Кесені қолыма алып қарай бердім:
Ішінде нақақ көзден жас бар ма деп.

1914

ӨМІРІМНІҢ УӘДЕСІ

Оллаһи! Ант етемін Алла атымен,
Орыс тілін білемін һәм хатымен.
История, география пәнді білмей,
Оллаһи, тірі болып жүрмеспін мен.

Келгенше осыларды отыз жаска,
Іншалла бәрін түгел ұғам баска.
Отыз жаска келгенше ұға алмасам,
Жер жүтсын, мәз болмаймын ішер асқа.

Сенемін еңбек қылсам, бақыт жақын,
Келер жаз атақты алам деген "ақын".

Жүректің қазынасы тазартылса,
Пайдасын көрер әлі-ақ ертең халкым.

Тұрмыстың оғы шыбындай,
Тезінен туар көңілімде-ай.
Бір мағнауи күш түртіп,
Баққа ұмтылып тұр мандай.

Үміттің көзі жарқырап,
Бұлағы ағар сарқырап.
Бұл бәйгеде Махмұттың
Азбаны келер арқырап.

1914

ЖАН ҚАЛҚАМ

Енді, әрине, мен бір шөп
Қозғалмаймын тіпті көп.
Қозғалмаймын демеймін,
Толқитын енді жерім жоқ.

Неге еспейсің желіңнен,
Аяймысың еріңнен.
Жан қозғарлық жар болсаң,
Кел құшақтат беліңнен.
Бұйырғанды көрерсің
Қимылдатқан ерніңнен.

Карадың неге, жан қалқам,
Күйдірейін дедің бе?
Етіп қалдың бір жалтаң,
Сүйдірейін дедің бе?

Мағнауи (арабша) — рухани күш.

Өзегімді жандырдың
Идеямнан тандырдың.
Өмірлік кетпес қайғымды
Бір көз салып қалдырдың.

Қызықтырдың басыңа
Бас имеуші едім ғаламға.
Неғып тарттың қасыңа
Танданбаушы едім адамға.

Көлеңкенді көрейін,
Құрбандықта өлейін;
Жандырдың өзің өрт салып,
Баспасаң қайтіп сөнейін?

Бір қараумен ерітесін
Жүректің мұз тондарын.
Бір күлумен серпесің
Тағдырдың суық қолдарын.

Көріп жүрсем күндеймін,
Көрмей жүрсем түндеймін.
Қимақ тұрсын, жат жаннан
Көлеңкенді күндеймін.

Сені көріп тұрғанда,
Күн мен жұлдыз, ай да жоқ,
Жүрегім лепіріп жұлғанда,
Патша да, құдай да жоқ.

Бәрі сенің бір өзін:
Күн, ай, жұлдыз — дәл көзің.
Мың кайтара тәу етем,
Аузыңнан шықса бір сөзің.

Сен жоқ болсаң, қарағым,
Дүние жүзі маған көр.
Барлық талайым...
Цифры жоқ, сенсіз ноль.

Сірә да жалғыз мен емес,
Сенсіз дүние кең емес.
Ауруым катты өлемін,
Өзіңнен баска ем емес.

Маған салсаң еңкейіп,
Катайып кет, жасып кет.
Әрі барсаң теңкейіп,
Өлексе боп сасып кет.

Айнымас менің сүйгенім,
Сөнбес жанып күйгенім.
Бетіңнен сонда сүйгізсең,
Көз жасымды игенің.

Осы сүю жолдаста
Болмаса, кеттің оңбасқа.
Екеуің де бірдей бол,
Болмадың ондай — жол баспа.

1914

САРЫАРҚАНЫҢ ЖАҢБЫРЫ

Көп уақыт жаңбыр көрмей курап, күйіп,
Жоқ еді Сарыаркада көрер сиық.
Шөлдеген сол қатарда жан-жануар —
Аузына тұра алмаған тілі сыйып.
Айналған Сарыарқамен қоштасуға,
Бір жаңбыр жібермесе құдай иіп.
Садақа неше беріп, жаңбыр сұрап,
Намазды неше оқыған жұрт жиылып.

Көп уақыт зарықтырып, ақырында,
Күнбатыстан қара бұлт жауды құйып.

Сіркірей, шүмектеп күн жалтылдаған,
Көк жерге құлағандай шартылдаған.
Кей уақыт жердің беті аппақ болды,
Жұмырткадай бұршақпен сартылдаған.
Ыстық жерде өршитін жылан, шаян
Жан сақтауға ін таппай калтылдаған.

Таулардан бейіл кеңіп, ағып бұлақ,
Кей үйлер талқан болып жатыр құлап.
Сонда кемпір от үріп, тұтата алмай,
Шалына төрде отырған айтты жылап:
"Тезек су, кешегіден сүт шикі тұр,
Тілек қылған ел ақмақ жаңбыр сұрап;

Арба астында қалшылдап иіріліп тұр "''''''"
Кеше қырыққан жүнсіз қой, арық-тұрақ.
Бір жағынан жалтылдап зәрені алып,
Күркіреуден міне тұр тұнып құлақ.
Бір үргенде жанатын тезек майдай,
Жаңбырдан маған артық ыстық шуақ!"
Бұл мысалдың мәнісін ұға алсаң тез
Келген заман — бостандық, жаңбырмен тең.
Уактыма тезек құрғақ болмады деп,
Кемпірдей қашпа құдай рахметінен.
Жаңбырдан соң көгерген Сарыаркадай
Бостандықтың күшімен көгерсін ел!
Дейсіңдер: "Тыныш кетті, күнде сайлау",
Кемпірден жоғарғы айтқан қай жерің кем?

1917

НЕГЕ ЖАСАЙМЫН?

Сусыз, шетсіз шөлдерден
Тұманды, түпсіз көлдерден,
Адамдық көші өткенше!
Касқыр мен қой дос болып,
Достықсыз өмір бос болып,
Шын өмірге жеткенше!
Іштен өсіп адамдық,
Сырттан түлеп жамандық,
Тазарып әбден кеткенше:
Талай шаштар ағарар,
Талай тәнді жер алар,
Талай буын куарар,
Талай өмір суалар.

Жасамаймын: "Еңбектің
Жемісін көзбен көрем" деп,
Жасаймын: "Бір қолғабыс
Кейінгіге берем" деп.

1918

СОҒЫСТЫҢ КЕСІРІ

Неше қыршын жастардың
Кеудесінен оқ өтіп,
Ауыздарынан кан кетіп,
Ішіне тартылып көздері,
Ыңырану боп сөздері,
Шытынап көкшіл көздері.
Елестеп көзіне арманы,
Жетем деп ойға алғаны,
Елдегі катын-баланың,
Әке, шеше, ағаның
Көрмей, жылап қалғаны.

Міне сондай заманда,
Жау әскері қаланда;
Мал-мүлкіннен күдер үз!
Ажары тәуір қатын-қыз
Зорлауы мен таланда.
Талай милар бүрқырар,
Саз балшықтай табанда.
Адам күші жетер ме,
Мұнан да әрі жаманға?!
Сондайларды үялмай,
Қосармысың адамға?..
Больницаға барғанда,
Сай-сүйегің сырқырап;
Кейбіреулер қорқырар,
Кейбіреулер қырқырап,
Дәрігер пышақ салғанда:
Кейлер шыңғырып, шырқырап.
Кейінің ерні кезерер,
Ымдап жұтым су сұрап;
Өкпе тұсы - жан жерден,
Жан тұратын әр жерден,
Кейінің қаны бүрқырап.
Кайғыланып отырар,
Көзден жасы жылтырап...

ОСЫ ДА ӘДІЛДІК ПЕ?

Дүниенің дөңгелегі айналады:
Кімі үстінде гуляйттап жайланады;
Кімі астында езілер саз **балшықтай**,
Білмеймін, түбі неге айналады?
"Үстегіде не касиет, астағыда
Не жазық?" деп еріксіз ойланады.

— Үстегі сындырмаған шөптің басын,
Сонда да тамағы тоқ, кигені асыл;
Жасаулы, зиннеттеулі палатада
Қызметкер даяр қылар керек асын.

Он жыл қызмет бір кедей қылып таппас
Қондырған бір жүзікке асыл тасын;
Бір кедей жылдық тамақ етер еді,
Өңдеген бояуына бет пен қасын.
Безе нуге, ойынға мал шашумен
Өткізіп бара жатыр өмір жасын.

Қол жоқ онда жұмысқа, іске тиер,
Жұма сайын бір модалы киім киер.
Сән-сауықтың бәрі де табылады:
Тек қайсысын көңілі оның сүйер.

Бір қонағы тұрады он мың тенге,
Номерлерге барысы одан кем бе?
Бір түнгі бір әйелге шыққан шығынын
Түссе де кедей таппас 40 жыл терге.

Жолы бос жиһан кезсе тамашалап,
Алдында стол, биші қыз, қызыл арақ;
Портвейн, карта ойыны күн-күн сайын,
Іш пысқан соң отыра ал май текке қарап.

Шалкасынан жатса да, құдай берер,
Шашса да кедейлік жоқ оған көрер.
Заводы, фабригі, жер жалынан
Жыл сайын миллион-миллион доход келер.

*Жер жалынан — жерді жалға беру (арендаға беру)
мағынасында.*

Астағы жұмыс қылған қолы жаурып,
Жасынан терге жуылып, **арқасы** аурып.
Жер астының кендерін шығарам деп,
Жөтеледі, онда жоқ денге саулық.

1919

БАЛАЛЫҚ **КҮН**

Балалық, сенен артық күнім бар ма,
Бала күнде бойымда мінім бар ма?
Бәріне жетем деймін, алам деймін,
Жас **қиялда тоқталып**, тыным бар ма?
Балаға тең көрінер бай мен кедей,
Сүйеді жақсы, жаман, надан демей.
Күнә, **сұмдық** дегенді ол білмейді,
Айырмасыз ер, әйел бәрі бірдей.
Жақын-алыс деп білмес алалауды,
Аққа жауып жаланы каралауды.
Өмір, өлім не нәрсе ұжмақ, дозақ,
Білмейді бақ, күндеу мен табалауды.
Кайғы, қызық не нәрсе, дәмін білмес,
Байлық, бақыт дегенді көзіне **ілмес**.
Жақсы, жаман **сөздердің** парқын **айырып**;
Не десең де танданып, **құлақ** түрмес.
Шіркін-ай, балалық күн, өтесің-ау,
Артыңа кайырылмай-ақ кетесің-ау.
Жігіттікті кәрілік **қуып** жетіп,
Ажал-дағы, **кешікпей** жетесің-ау.
Қызықты, тәтті өмір, бітесің-ау,
Алдынан ажал **тосып**, күтесің-ау:
Туғанда **қызықтаған** жаңа жанды,
Тумағандай бір күні етесің-ау.

БАЙЛЫҚ

Байлық-ай, сенің ызаң өтті-ау маған,
Не қылдым өшігерлік, жаным, саған?
Мені көрсең жирендің, теріс карап,
Әкеңнің менде құны бардан жаман.
Әлі жаспын, не қылдым өшігетін?
Ойың жоқ, мені есіркеп, өсіретін.
Кедейлікті жіберіп аяқ, қолды
Байлаттың ерік бермей көсілетін.
Сен келсең бар қиыным шешілетін,
Сен жоқта аяқ-қолым кесілетін.
Сенің досың байлардай болып, менде
Күн бар ма көңіл өсіп, өсіретін.
Келмесең зарлайтұғын менде хал жоқ,
Баяғы бір ку кедей қолда мал жоқ.
Өмір бойы бейнеттен арылмаған,
Тұрмыстың көк шолағы, жалда-жал жоқ.
Бәрібір сонда-дағы өмір сүрем,
Қалқақтап көп ішінде мен де жүрем.
Артықтығы: тамақ мол, киімі бар,
Бай көрген дүниені мен де көрем.
Ол маған ұстауға емес, көруге бар,
Байлар үшін жаралған казына мал.
Адам ұлын алалап, бірдей қылмай,
Нағыз жауыз — байлық сен, пейілі тар.

КЕДЕЙ

поэма

“Дүниедегі нәрсенің бәрі белгілі бір жағдай мен ортаның әсерінің нәтижесі. БҮЛ жағдай, органы жасау, жарату адамның қолынан келеді. Оның хайуанаттан өзгешелігі де осында. Адамның ақыл, ойымен табылған нәрсенің бәрі де осылай жасалған. Мұнан менің шығармамның мақсаты айқын болса керек”

1919 жыл. Сұлтанмахмұт.

Қызметі һәм аяныш халі

Күзгі түн, шөптің басын қырау көмген,
Ызғар шашып, бұлт мынау жерге төнген.
Қараңғы, итпен бірге қой күзетіп,
Мен ояу, ел ұйқыда, оттар сөнген.

Ұзақ түн, жолдасым жоқ иттен басқа,
Бүтін киім менде жоқ жаурамасқа,
Бір бүтін, кірсіз киім кигенім жоқ,
Туғаннан міне шықтым талай жасқа.

Жұрт айтады: "Еңбек қып, ерінбесең,
Мандай термен ас тауып адал жесең,
Қызмет қылған байыңнан алғыс алсаң
Ол сені алдап, арбап, кетсе де есең.

Сонда сен көгересің", - дейді халық,
Көп өмір өтпеді ме бұған нанып?
Ес біле басталғаннан бері карай
Бір күн тыныш жаттым ба, ұйқым қанып?

Адамға аса қымбат балалық шақ,
Ойға кіріп, шықпайтын сор менен бақ,
Қозы қуып, бұзауға құрық салып,
Торғай көздеп, шиді иіп, жасайтын жақ.

Топай жиып, батпақтан құдық казып,
Балалықтың жанына ойын азық.
Сол кезде де еркімше ен далада,
Кашан мен ойнап едім бойым жазып?

"Патшағар, неге тілді алмайсың деп,
Еркелейтін сен неме қандайсың?" - деп,
Бай қамшысы арқамды оспады ма?
Жылдамырақ қозыға бармайсың деп.

Қозыға жарауымнан біраз бұрын
Ойнатып, уатпап па ем байдың ұлын?
Сүйретіп, арбасының аты болдым,
Бір аяқ ас еді ғой сондық құным.

Онан жаста шешемнен тамақ сұрап,
Қыңқылдап, иығынан түрттім жылап.
Бай асынан жасырып ас өперер,
Мен үшін зекуіне шеше шыдап.

"Жылдам іш, біреулері көреді, - деп,
Көрсе егер, маған ұрыса береді", - деп,
Жүт-жүттың саскалақтап, астына алар,
"Аяқты бер, энекей келеді", - деп.

"Дәмді аспен қарным тойса" — деген арман,
Мұршам аз ой ойлауға онан әрман.
Әлі күнге өзгенің қызметімен
Жетпедім бұл ниетке көңілге алған.

Мен сорда жастан бері дамыл бар ма?
Не еңбек сіңірмедім малы барға?
Бетті үсікпен шірітуге көнбедім бе,
Малын қорғап калам деп аяздарда?

Боранмен жердің үсті көмілгенде,
Мұрның ғана көзіңе көрінгенде.
Жазғы бұлттың жалтылы жай астында,
Үйде отыру болды ма, жаным, менде?

Илікпей су киімдер қатқанында,
Денеме ызғары кеп батқанында,
Бел шойрылып, бүйірге шаншу тиіг
Ұйықтатты ма аяғым жатқанымда?

Келгенде шаршап, тоңып, малын қарап,
Бай үйінен жедім бе тоя тамақ?
Өзі жеуге арланған асын беріп,
Ол жетпесе, отырар "ит, шошқалап!"

Киім берсе, береді жыртылғанын,
Кір, сасығын, жең, жаға қырқылғанын. "
Не шіріктен әперер шықпайтын қып,
Жақсы еді "алмадым" деп құр тұрғаным.

Мен емес пе шалғы алып, шөбін шапқан?
Малына құдық қазған, қауға тартқан?
Балшық илеп, қорасын, үйін салып,
Ағаш түсіріп, төбесін оның жапқан?

Білекпен киіздерін баспадым ба?
"Кене жер" деп, қой қырықпай тастадым ба?
Жүк артып, көшіретін мен емес пе?
Не айтса, аяқты ұшынан баспадым ба?

Мен емес пе ас қылған, малын сауған?
Күндіз бағып, айырған түнде жаудан?
Ас пісірген, үй жылтқан мен емес пе,
Тезек теріп, отын ап анау таудан?

Құлақтан бұрап отырып асау малын,
Үйретуге қиналмап па ед менің жаным?
Күн көріске қай жұмыс керек болса,
Терлемеп пе ем мен істеп соның бәрін?

Әсіресе, жаздың қысқа түндерінде,
Шаршап, тәтті ұйқыға кіргенімде,
Көзді тырнап, күн шықпай, қой өргіздім,
Ауыз кебер шілденің күндерінде.

Құрттаған, биттегеннің құртын алып,
Шірігін жумап па едім дәрі жағып,
Ішуге, кір жууға су тасыдым,
Иығыма мойынағаш, шелек салып.

Мүздан жастық, бұлттан көрпе жамылып,
Қыс жылқы бақтап па едім қарға малынып?
Жылқымен бірге ықтап па ем үскірікте,
Үсігем, ашығам деп, тұрдым ба аңырып?

Ұзақ түн итпен бірге қой күзетіп,
Киім жоқ, күзгі суық дірілдетіп.
Таң атқанша айғай сап, көз ілмеймін,
Бай жатыр ақ үйінде пыр-пыр етіп.

Қаладағы жебірлер

Мен жалғыз ел қызметін істедім бе?
Қаланың да дәм-тұзын ішпедім бе?
Тірі көрге түскендей жер астының
Кендерін шығарғалы түспедім бе?

Тірідей жердің асты көрім болып,
Көрден тұрған кісідей өңім болып,
Пүшпағымнан талай тер ақтап па еді,
Өнебойым қап-қара көмір болып?

Жер қазып, құм, тас төсеп шойын жолға,
Сүйелдер шықпап па еді біздің қолға?
Күніне 14 сағат жұмыс қылып,
Тамактан қанша артылды ақым сонда?

Орын көп жаздай терлеп, тапқаным:
Әкімдер алым алмай жатқаны ма?
Кәрі әкем қысканнан соң ақша таппай,
Кеп түскем саудагердің қақпанына.

Қыстайғы киген, ішкен борыш қайда?
Борышсыз тұра алып па ең үн мен шайға?
Бір теңгесін он теңге қылып алар
Саудагер беріп пе еді оны жайға?

Екі-үш теңгем жетпей қап, ана байға
Іштегі бұзауды ал деп, таптым айла:
Кедейдің бейшаралық халін андып,
Қылмай ма малы барлар сонша пайда?!

Үш жыл жатып ол бұзау өгіз болар:
"Өгіз бер, не тегін жүр" демей ме олар?
Жыл сайын сондай борыш басын байлап,
Кедейлер сен секілді кайдан оңар?

Мен борыш алып па едім қол жеткенде,
Алғам жоқ па жоқтықтың зары өткенде?
"Қарға адым жер мұң болған" кездерді андып,
Албастыдай баспай ма әл кеткенде?

Үмітсіздік

Әкем, шешем, арғы атам солай өскен,
Олардың да өкпесін есік тескен,
Мен істеген жұмысты олар да істеп,
Мүқтаждықтан құтыла алмай, күні кешкен.